

JESO ESZTER

BAKK MIKLÓS ERDÉLYI PERSPEKTÍVÁI: VÁLTOZÁSOK ÉS GYÖKEREK

Tóth László: *Sorsformálók. Erdélyi szinterek, politikai spektrumok. Beszélgetés Bakk Miklós politológussal*, Tortoma Könyvkiadó: Barót, 2023. 147 oldal

Tóth László könyvében az erdélyi politikai élet meghatározó szereplőjével, Bakk Miklóssal készített interjúban keresztül mutatja be az erdélyi magyar közélet alakulását, mivel mint a könyv hátoldalán is olvasható: „*A kor igazi látteleletét azoknak az elbeszélésein keresztül ismerhetjük meg, akik érzik, hogy alakíthatnak a közösségük életén, és meg is teszik.*” Bakk Miklós az erdélyi magyar kisebbségpolitikai élet kiemelkedő alakja, az RMDSZ egykori tagja, jelenleg politológusként, kisebbségi szakértőként és egyetemi oktatóként tevékenykedik. A vele készült interjúkönyv életútkötetként is értelmezhető, amelyben értékeli a múltat és a jelent, kitérve arra is, mik azok a dolgok, kérdések, amelyeket mára másképp lát, és a megoldásukat másképp valósítaná meg. A könyv kilenc fejezetből áll, a végén pedig egy *Névmutatót* is tartalmaz, amely segítséget nyújthat a leírtak megértéséhez, mivel a Bakk Miklós említette nevek mára sok esetben feledésbe merültek, és az olvasó nem biztos, hogy tisztában van azzal, hogy ki áll a név mögött, és esetlegesen milyen érdemek fűződnek nevéhez a modern kori Erdély-formálásban.

A könyvben kulcselemként jelennek meg a minket meghatározó gyökerek. Bakk Miklós értelmezése szerint „*az ember az értékekhez inkább »földi« gyökerei folytonos újrafonásával közelít*” (12. o.). Ez az egyén és a közösség életében is meghatározó jelentőségű. Bakk Miklós, aki *körbeélte Erdélyt*, Székelyhíd szülöttjeként Kézdivásárhelyen nevelkedett, majd a tanulmányai révén a Bánságba került, a munkája Kolozsvárra szolgáltotta, azonban visszatért Kézdivásárhelyre. Ezek a tapasztalatok befolyásolják identitását, meghatározzák, ki ő, nem véletlen, hogy Mandics György¹ így nyilatkozott róla: „*Egy komoly etnogeográfiai leckét kapott a romániai-erdélyi valóságból.*” (12. o.) Bakk Miklós a közösségre ható múltként, gyökérként emlegeti a Bánság autonómiára ítéltségét, a különállás igényét, ami végigkíséri a Bánság történelmét a modern korban, és ma is jelen van egyfajta bánsági identitásként. A Bánságba érkezett telepések hamar átvették a régiót meghatározó a gazdálkodási

1 Mandics György József Attila-díjas erdélyi származású tanár, költő, író, újságíró és esszéíró.

és szokásrendi szemléletet, és a magyar, majd később a román nemzetállami asszimilációs törekvések nem úgy érvényesültek, mint máshol, mivel mindig jelen volt a különállásra vonatkozó igény. Az első világháború után létrejött Bánsági Köztársaság szintén egybecsengett a terület identitáselméletével.

Bakk Miklós életét saját meghatározása szerint két dolog határozta meg. Az egyik a bebeszolás vágya a közösség teendőibe, a jövő alakítására vonatkozó igény, a másik a tudományosság igénye, a vágy arra, hogy a gyakorlatot az elméleti dimenziók felől közelítse meg. A tudományosság igénye gyakorlati formát azonban csak a 2000-es évek elején öltött, aminek oka abban is keresendő, hogy a magyar nyelvű politikatudomány-oktatás megszervezésére is csak 1999-től került sor. Közéleti aktivitása azonban már egyetemista éve alatt is nyilvánvalóvá vált, ugyanis aktív szerepet vállalt a Látóhatár Kör nevű értelmiségi vitakörben is, valamint az M Stúdió rádió szerkesztőjeként is tevékenykedett. Az egyetem éveit követően kisebb kitérővel Lugosra kerülve is igyekezett folytatni ezt a tevékenységet, a József Attila irodalmi kör tagja lett, amelyet igyekezett értelmiségi vitakörre alakítani a korábban szerzett tapasztalatok alapján. Ezekkel kapcsolatban a rendszer stabilitásáért felelős Securitate látókörébe került, ami szintén azt mutatja, hogy a társaságok élénkülést mutattak Temesváron és később Lugoson is. Közéleti aktivitása vezethette őt arra, hogy részt vett a lugosi rendszerváltó tüntetésen, majd vágyat érzett arra, hogy a város magyarsága nevében ő is felszólaljon, bár erre végül nem került sor. Ezek a tevékenységei nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar párt létrehozásának kezdeményezésébe Bakk Miklóst is bevonták. Politikusi pályafutására így emlékszik vissza: *„Ha életem e körülbelül tíz évig tartó szakaszát össze kellene foglalnom, akkor két szálal választanék szét. Egyrészt a helyi politikait; Lugoson voltam nyolc évig önkormányzati képviselő, és ezalatt megpróbáltam egy saját programot megjeleníteni, amelyhez – természetesen, de nem viták, belső ellentétek nélkül – megkaptam a helyi RMDSZ-szervezet támogatását. Másrészt, majdnem folyamatosan jelen voltam az RMDSZ felső szintjét befolyásoló grémiumokban; ez az alapítókkal való közeli kapcsolataimból, a kezdeti szerepvállalásból következett.”* (43. o.) 1999-ig volt tagja az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsának, bár a politika továbbra is érdekelt, csak azokkal a lehetőségekkel élt, amelyekben nem kellett konkrét politikai pozíciót vállalni. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács munkáját segítette szakértőként, stratégiai dokumentumok megfogalmazásában vett részt. Emellett pedig újságíróként tevékenykedett, a *Krónika* egyik vezércikkírója volt.

A könyvben folyamatosan visszatérő kérdés az erdélyi pártrendszer lehetséges irányai, valamint az autonómia ügye. A rendszerváltást követően megalakult a romániai magyar párt, az RMDSZ, amely *„érdekvédelmi szövetségként, mint az összmagyar érdekeknek a megfogalmazója és érvényesítője működik”* (53. o.). 1992-ben a Bánságban egy speciális magyar politikai helyzet állt fenn: a helyi választásokon az RMDSZ a Demokratikus Konvencióval közösen indult, amelyre mint politikai erőforrásra tekintettek, ugyanis úgy vélték, így könnyebb elérni a magyarság érdekképviselését. 1995-re az RMDSZ egyre elfogadottabbá vált a Demokratikus Konvención belül, így megnyílt a lehetséges

annak, hogy részt vegyen a demokratikus kormányzásban, de ennek feltétele az volt, hogy az autonómiatörekvéseknek le kellett kerülniük a napirendről. Bakk Miklós ezt mindenképpen csalódásként értékelte, erre a könyvben így emlékezik vissza: „*Mikor '96-ban az RMDSZ koalícióra lépett, akkor döntött végleg úgy a szervezet, hogy ezt az egészet zárójelbe kell tenni, és ettől kezdve nekem egyre több ellenérzésem lett az RMDSZ nagyon sok politikai lépésével szemben. Úgyhogy elmondhatom: itt ért véget gyakorlatilag az én szerepem az RMDSZ »nagypolitikájában«.*” (66. o.) Az RMDSZ politikusai benyújtották a parlamenti ciklus alatt kisebbségi törvénytervezetüket, azonban a román politikai elit ezt nem fogadta el, így ebben sem tudtak eredményt elérni. A párton belüli ellentétek kezdetben még csupán vérmérsékletinek tűntek, de később kialakultak a törésvonalak. Elsőként Bakk Miklós az RMDSZ Szabadelvű Kör két irányvonalát emeli ki: konzervatív liberálisok és modern liberálisok. Az egyik a radikális belső ellenzékhez csatlakozott, míg a másik a belső status quót megőrizve próbált óvatos újításokat bevezetni. Az ellentétek olyan vitakérdéseket is felszínre hoztak, mint a szervezeti reform vagy a fontosabb tisztségviselők megválasztása a tagság által, ami a magyarság mint párhuzamos társadalom koncepciójára épülne. A legnagyobb törést a párton belül mégis talán a neptuni tárgyalások, majd Tőkés László nyilatkozata jelentették. A neptuni tárgyalások a Project of Ethnic Relations által kezdeményezett, a román politikusok és a kisebbségek képviselői között megvalósuló találkozók voltak. A magyar párt ezen a tárgyaláson egyértelműen a koalíciós irányt jelölte ki önmaga számára, és a vezetőség „*egyetlen lehetséges útnak látta azt, hogy az RMDSZ-nek koalícióra kell lépnie, és valamiféleképpen kormányzati hatalomra kell szert tennie*” (58. o.). Tőkés László egy sajtónyilatkozatban úgy fogalmazott, hogy Romániában etnikai tisztogatás zajlik. Ettől a kijelentéstől a párt vezető politikusai nyilvánosan elhatárolódtak, és a vita már túlmutatott a vérmérsékleti különbségeken, ellenben megmutatta, hogy a párton belül ki melyik irányvonalhoz tartozik. A Szövetségi Képviselő Tanács tagjai azt a felszólítást kapták, hogy mindenki nyilvánítsa ki véleményét a kérdésben: támogatja vagy nem támogatja Tőkés nyilatkozatát.

Az erdélyi társadalom azonban rendkívül polarizált, mélyen áthatja a transzilvanizmus eszméje, amelyet elsőként a trianoni békeszerződés után Kós Károly fogalmazott meg. Az elképzelés szerint „*Erdély három nagy kultúra földje, és ezek a kultúrák kölcsönösen elismerve, egymás iránti toleranciájukban, sőt egymásra hatásukban fejlődtek*” (83–84. o.). Ez az eszme lehetőséget kínálhat egy erdélyi párt létrehozására, amely nem etnikai, hanem területi alapon szerveződik. Ezt próbálta megvalósítani az Erdélyi Magyar Néppárt is, abban a formában, hogy Erdély képviselőit különböző etnikai alapon szerveződő regionális pártok valósítanák meg, amelyek koalícióra lépnének egymással. Bakk Miklós szerint azonban Erdély esetében van létjogosultsága a vegyes pártnak, ugyanis az lenne a koalíció motorja. A transzilvanizmus fényében működő párt ugyanis „*Erdélyt mint önálló civilizációs karakterű területet próbálná – kulturálisan és politikailag – valamiképpen különállóvá tenni a román nemzetállam egységes tömbjén belül*” (91–92. o.). Ebben a kérdésben Bakk Miklós kritikával illette a jelenlegi magyar nemzetpolitikát is, amely csak

az egyértelmű magyar képviselőre törekvő külhoni pártokkal épít ki partneri viszonyt. Bakk ezenkívül úgy látja, hogy egy transzilvanizmust magáénak valló erdélyi pártra az RMDSZ versenytársként tekintene, azonban egyelőre ennek nincs politikai képviselője, hanem asztaltársaságok hálózatában van jelen az erdélyi társadalomban. A politológus szerint nem is szükséges azonnal néppárti szervezetbe tömörülni, hanem elsődlegesen az a fontos, hogy meglegyen a stabil alapja különféle mozgalmak, szervezetek révén, amelyek felé mint ernyőszervezet emelkedne a párt.

A rendszerváltás utáni autonómiakonceptciók kezdeti kialakulása 1993-ra tehető. Az RMDSZ tervezete szerint ezt egy önkormányzati szervezeti modellel, azaz állammodellel kívánták megvalósítani. Az elképzelés szerint a cél az volt, hogy leképezze az erdélyi magyarság pluralizmusát, ellássa a társadalomszervezést és megvalósuljon a belső hatalommegosztás. Erről azonban mára látszik, hogy, ahogyan Bakk Miklós fogalmaz, *„romantikusan naiv elképzelés volt”* (49. o.). Ezt követően autonómia-szakbizottságok alakultak, feladatuk az autonómiastatútum véglegesítése volt. A szakbizottság tagjai között azonban ugyancsak törésvonal mutatkozott, így három csoportba sorolhatjuk őket. Az első csoportot az autonómiafundamentalisták képviselték, akik szerint az autonómia feltétlen kollektív jog, így nem kell minden jogi körülmény mérlegelésével foglalkozni. A második csoportot az autonómiapártiak alkották, akik részletesen kidolgozott statútum mellett érveltek, ugyanis úgy látták, hogy a román politikai elit csak ebben fog foglalkozni követeléseikkel. A harmadik csoportba tartoztak a közömbösek, akik az autonómiakérdést sem tekintették fontosnak. A tervezetekről – amelyek megalkotásában Bakk Miklós is részt vett – bár többször vitáztak, ezek mégis eredménytelenül zárultak. 1995-ben a kolozsvári kongresszuson három tézist sikerült elfogadtatni az autonómiával kapcsolatban,² de ezt követően zárójelbe került az RMDSZ-en belül az autonómia kérdése. 2003-ban az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, majd a Székely Nemzeti Tanács megalakulásával kapott új lendületet az autonómia ügye. Ezekben a tömörülésekben Bakk Miklós semmilyen tisztséget nem vállalt, azonban szakértőként részt vett stratégiai dokumentumok megalkotásában. A Székely Nemzeti Tanács anyatervezete az ún. Csapó-tervezet lett, amely biztosította a kontinuitást a XX. század autonómiaterveivel. Ezzel szemben Bakk Miklós már az aszimmetrikus regionalizációs reform mellett érvelt, amelynek keretében Székelyföld sajátos státuszú régió lenne. Visszaemlékezése szerint *„ebben lényegében két újítás volt, mind a kettő a román politikai közvélemény megváltoztatására játszott. Az egyik: Székelyföld autonómiája ne legyen csak egy »Székelyföld versus Románia« ügy, ne legyen egy olyan törekvés, amely lyukat akar ütni a román nemzetállam földrajzi közepébe, hanem legyen egy olyan átfogó közjogi reform része, amelynek Románia is haszonélvezője. (...) A másik újítás tulajdonképpen le sem választható erről az elsőről, azt célozta, hogy fontosabb politikai dokumentumokban az autonómia fogalmát próbáljuk meg úgyesen behelyettesíteni az aszimmetrikus regionalizmus fogalmával.”* (71. o.) Az RMDSZ

2 A három tézis: 1. az autonómia a magyarság kollektív joga, 2. az autonómia eszköz a közösség megmaradásához, 3. az autonómia cél, melyet az RMDSZ követ.

az autonómiakonceptiók újbóli feléledésében mobilizációs lehetőséget látott, így körülbelül húsz év szünet után tervbe vette Székelyföld autonómiastatútumának elkészítését, ezzel beleállva a mobilizációs versenybe. A politológus ennek eredményeként értékeli a 2013-as Minority Safe Packet, amelynek célkitűzése, hogy a nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségvédelem bizonyos része uniós hatáskörbe kerüljön.

A *Sorsformálókkal* Tóth László célja az volt, hogy megismertesse a „*kor igazi látteleletét*” olyan emberek életén keresztül, akik tettek a közösségért. Úgy gondolom, hogy ez Bakk Miklós személyén keresztül megvalósult, aki a politikai és a tudományos élet meghatározó alakjaként formálta és máig formálja a romániai magyarság életét.